

การเมืองภาคพลเมือง: การมีส่วนร่วมทางการเมือง ในระบบประชาธิปไตย*

CIVIL POLITICS: POLITICAL PARTICIPATION IN DEMOCRATIC SYSTEM

พระเมธาวิจารย์ (สุเทพ พุทธจรรยา)

Phra Methawinairos (Suthep Buddhajanya)

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Mahamakut Buddhist University

E-mail: psbud@hotmail.com

บทคัดย่อ

การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนถือว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมากต่อการปกครองในระบบประชาธิปไตยเพราะทำให้เกิดความสมบูรณ์ของการปกครองในระบบนี้ บทความนี้เขียนขึ้นเพื่อจกต้องการให้ผู้อ่านได้รับทราบถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่มีต่อการพัฒนาระบบ ประชาธิปไตย สิทธิ และภาระหน้าที่ของประชาชนในการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองตามช่องทางและกระบวนการต่าง ๆ ตามที่กฎหมายรัฐธรรมนูญกำหนดไว้ เมื่อประชาชนมีความเข้าใจในกระบวนการมีส่วนร่วมทางการเมืองพร้อมทั้งตื่นตัวเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้นก็จะส่งผลต่อการพัฒนาระบบประชาธิปไตยของไทยให้ก้าวหน้าและยั่งยืนยิ่ง ๆ ขึ้นไป บทความวิชาการนี้มุ่งศึกษาทฤษฎีการมีส่วนร่วมทางการเมือง รูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมือง ขั้นตอนการมีส่วนร่วมทางการเมือง และ ระดับและลักษณะการมีส่วนร่วมทางการเมือง

คำสำคัญ: การเมืองภาคพลเมือง; การมีส่วนร่วมทางการเมือง; ระบบประชาธิปไตย

Abstract

Political participation of people was very importance case to Democratic system because the perfection in this Democratic system occurs by this case. This article was written for to tell readers about the importance of political participation to the development of democracy Including the rights and obligations of the people in political participation through various channels and processes as required by the constitutional law when people understand the process of political participation and are more alert to political participate, that

* Received September 10, 2020; Revised November 20, 2020; Accepted November 30, 2020

will result in the development of democracy in Thailand to be progressive and more sustainable. This academic article focuses on the theory of political participation. The form of political participation. The process of political participation and levels and characteristics of political participation.

Keywords: Civil Politics; Political Participation; Democracy

บทนำ

การมีส่วนร่วมถือเป็นสิ่งสำคัญต่อความสำเร็จของการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ เป็นอย่างมากโดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรที่ประกอบไปด้วยกิจกรรมต่าง ๆ มากมายเพราะกิจกรรมส่วนใหญ่ของมนุษย์หากได้อาศัยการมีส่วนร่วมจักทำให้ประสบความสำเร็จได้โดยไม่ยากนัก ทั้งนี้ เนื่องจากคนคนเดียวไม่สามารถจะทำการกิจกรรมทุกอย่างให้สำเร็จได้ด้วยเพียงลำพังตนเอง ทั้งนี้ เพราะมีข้อจำกัดหลายด้าน เช่น ด้านชีววิทยาและเศรษฐกิจ เป็นต้น ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า เกือบทุกกิจกรรมของมนุษย์ล้วนต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของคนหลายคน จึงจะส่งผลให้กิจกรรมนั้น ๆ สำเร็จลุล่วงสู่ความสำเร็จตามที่ปรารถนาได้ด้วยดี

การเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย หมายถึง การปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน ความหมายของการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยดังกล่าว อำนาจอสูงสุดหรืออำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน โดยประชาชนทำหน้าที่ปกครองตนเองโดยตรง (Direct Democracy) แต่ในทางปฏิบัตินั้นไม่สามารถกระทำได้ จึงเกิดรูปแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบผู้แทน (Indirect Democracy or Representative government) โดยประชาชนเลือกผู้แทนขึ้นทำหน้าที่แทนตนแล้วผู้แทนเหล่านั้นมีหน้าที่ร่วมกันกำหนดทั้งผู้ปกครอง (รัฐบาล) นโยบาย และวิธีการปฏิบัติตามนโยบาย

การที่ประชาชนทำหน้าที่ปกครองด้วยตนเองโดยตรงหรือการเลือกผู้แทนเข้าไปทำหน้าที่แทนตนนั้นเป็นกลไกที่สำคัญที่สุดที่จะทำให้กระบวนการทางการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยทุกระบวนการ ทุกระดับ และทุกมิติ ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตามการปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้นประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยต้องมีคุณสมบัติที่เอื้อหรือสนับสนุนต่อหลักการประชาธิปไตย เช่น มีความสนใจ กระตือรือร้นที่จะเข้ามีส่วนร่วมในการปกครองระบอบประชาธิปไตยโดยมีส่วนร่วมทางการเมืองหรือติดตาม ควบคุม และตรวจสอบการทำงานของรัฐอย่างจริงจังหรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ประชาชนต้องมีวัฒนธรรมทางการเมืองตามที่คณะที่ว่า “กิจกรรมทางการเมืองการปกครองเป็นหน้าที่ที่ทุกคนต้องเอาใจใส่รับผิดชอบ จะหลีกเลี่ยงหรือปฏิเสธให้พ้นความรับผิดชอบของตนหาได้ไม่” เพราะการมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองของประชาชนเป็นหัวใจสำคัญในการเสริมสร้างความ

เข้มแข็งของระบอบประชาธิปไตยแบบผู้แทนเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงทัศนะและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ที่จะมีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน

นอกจากจะช่วยให้การตัดสินใจของผู้เสนอโครงการหรือรัฐบาลมีความรอบคอบและสอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของประชาชนมากยิ่งขึ้นแล้วยังเป็นการควบคุมการบริหารงานของรัฐบาลให้มีความโปร่งใสตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของประชาชนและมีความรับผิดชอบต่อหรือสามารถตอบคำถามของประชาชนได้ซึ่งเท่ากับเป็นการส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตยให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้นไปอีกด้วย (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2561)

ทฤษฎีการมีส่วนร่วมทางการเมือง (Political Participation)

การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นกลไกสำคัญเสมือนหัวใจในระบอบประชาธิปไตย โดยการกระทำที่มีผลต่อการได้มาซึ่งจำนวนทางการเมืองหรืออำนาจปกครองและการพ้นจากอำนาจ รวมทั้งมีผลต่อนโยบายและการปฏิบัติตามนโยบายของรัฐ จึงขอนำเสนอแนวคิดการมีส่วนร่วมทางการเมืองใน 7 ประเด็น คือ ความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมือง แบบแผนของการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง รูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมือง ขั้นตอนการมีส่วนร่วมทางการเมือง ระดับและลักษณะการมีส่วนร่วมทางการเมือง การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน กรรมวิธีในการมีส่วนร่วมของประชาชน และปัจจัยที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ดังนี้

1. ความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมือง

จักร พันธ์ชูเพชร นิยามการมีส่วนร่วมทางการเมืองไว้ว่า “การมีส่วนร่วมทางการเมือง (Political Participation) หมายถึง การที่ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ กำหนดนโยบาย และกิจการทางการเมืองของรัฐบาล เช่น การลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร การสร้าง อิทธิพลต่อการดำเนินการของรัฐบาลและการแสดงความคิดเห็นทางการเมือง เป็นต้น การมีส่วนร่วมทางการเมืองจึงมีความสำคัญต่อการเมืองมาก โดยเฉพาะการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่ถือว่าเป็นสิ่งที่ประชาชนทั่วไปสามารถกระทำได้อย่างเต็มที่และกว้างขวาง” (จักร พันธ์ชูเพชร, 2548)

2. แบบแผนของการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง

แบบแผนการมีส่วนร่วมทางการเมืองอาจดำเนินการได้ 2 ลักษณะ ดังนี้

1) การมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างเป็นอิสระ (Autonomous Political Participation) หมายถึง การที่ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในการแสดงความคิดเห็นในการตัดสินใจด้วยความพึงพอใจเป็นการส่วนตัวและเป็นไปด้วยความสมัครใจ เช่น การไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งอย่างเสรีโดยไม่ได้รับอิทธิพลจากใครโดยใช้วิจารณญาณของตนแล้ว

เห็นว่า ตนมีศักยภาพพอที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้ ประกอบกับการเล็งเห็นผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองดังกล่าว

2) การมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยการถูกปลุกกระดม (Mobilized Political Participation) หมายถึง การมีส่วนร่วมของประชาชนที่ไม่ได้เกิดจากเจตจำนงของตัวเอง แต่เกิดจากการถูกปลุกกระดมให้เข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง ประชาชนจะได้รับอิทธิพลจากผู้นำทางความคิด (Opinion Leader) เช่น หัวคะแนน ผู้เฒ่าผู้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น โดยได้รับการชักจูง หวานล้อม โน้มน้าว โฆษณา ชักชวนให้เข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองจากกลุ่มคนบางกลุ่ม อาจเป็นการชูเชิญ บังคับจูงใจ หรือใช้อิทธิพลทางวัตถุ ทั้งนี้เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ผู้ปลุกกระดมต้องการ

รูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมือง

การมีส่วนร่วมทางการเมืองสามารถกระทำได้หลายรูปแบบภายใต้วัตถุประสงค์ที่จะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐ เป็นต้น จำนวนและกลุ่มของผู้มีส่วนร่วมทางการเมืองจะเพิ่มมากขึ้นเท่าใดก็ได้หากรัฐและประชาชนมีสมรรถนะทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม อยู่ในระดับที่สามารถรองรับการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่เพิ่มขึ้นนั้นได้ ในสังคมประชาธิปไตยจะเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองได้หลายรูปแบบ ดังนี้

1. การใช้สิทธิในการออกเสียงเลือกตั้ง (Suffrage)

การใช้สิทธิในการออกเสียงเลือกตั้งซึ่งได้ปรากฏอย่างเป็นรูปธรรมขึ้นในศตวรรษที่ 20 ที่ประเทศสหรัฐอเมริกา หลังจากที่ประธานาธิบดีแอนดรู แจ็คสัน (Andrew Jackson) แสดงความคิดเห็นที่เรียกว่า ประชาธิปไตยแนวแจ็คสัน (Jacksonian Democracy) โดยถือหลักว่า ทุกคนในฐานะพลเมืองของรัฐ (Citizen) ควรมีความเสมอภาคเท่าเทียมกันในการใช้สิทธิทางการเมือง และทุกคนควรมีโอกาสในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ

2. การมีส่วนร่วมทางการเมืองผ่านพรรคการเมือง (Political Party)

พรรคการเมืองถือเป็นสถาบันทางการเมืองที่ทำหน้าที่สำคัญในการเชื่อมต่อระหว่างประชาชนกับรัฐบาลเป็นช่องทางทางการเมืองที่ทำให้ประชาชนสามารถเป็นผู้ปกครองได้อย่างชอบธรรมเพราะพรรคการเมืองเป็นองค์การที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวกันของประชาชนที่มีแนวคิดทางการเมืองในทิศทางเดียวกันกับวัตถุประสงค์ที่จะให้พรรคการเมืองของตนเข้าไปเป็นรัฐบาลหรือมีส่วนร่วมในการบริหารประเทศโดยผ่านระบบการเลือกตั้ง

3. การมีส่วนร่วมทางการเมืองผ่านกลุ่มผลประโยชน์ (Interest Group)

กลุ่มผลประโยชน์ คือ กลุ่มของประชาชนที่มีผลประโยชน์ร่วมกันมารวมตัวกันเพื่อสร้างอิทธิพลให้รัฐบาลดำเนินนโยบายไปในทิศทางที่กลุ่มของตนต้องการ เช่น สมาคมชาวไร่อ้อย และสมาคมนายจ้าง เป็นต้น ในระบอบประชาธิปไตยประชาชนจึงสามารถใช้เวทีของกลุ่ม

ผลประโยชน์เป็นช่องทางในการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองได้โดยการสร้างอำนาจในการต่อรองกับรัฐบาล (นรินทร์ชัย พัฒนพงศา, 2546)

ระดับและลักษณะการมีส่วนร่วมทางการเมือง

สมบัติ อารังธัญวงศ์ แบ่งระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของบุคคลจากต่ำสุดไปสู่อันดับสูงสุดไว้ 14 ระดับ ดังนี้

1. การแสดงความสนใจต่อกิจกรรมทางการเมือง
2. การใช้สิทธิเลือกตั้ง
3. การริเริ่มพูดคุยทางการเมือง
4. การชักจูงผู้อื่นให้เลือกตั้งผู้ที่ตนสนับสนุน
5. การติดสติ๊กเกอร์เพื่อแสดงการสนับสนุน
6. การติดต่อกับนักการเมืองและผู้นำทางการเมือง
7. การบริจาคเงินสนับสนุนทางการเมือง
8. การร่วมประชุมหรือชุมนุมทางการเมือง
9. การร่วมรณรงค์ทางการเมือง
10. การเป็นสมาชิกสำคัญของพรรคการเมือง
11. การร่วมประชุมแกนนำพรรค
12. การร่วมระดมทุน
13. การเสนอตัวเป็นผู้แข่งขันทางการเมือง
14. การดำรงตำแหน่งทางการเมือง

จากคุณลักษณะของระดับการมีส่วนร่วมทางการเมือง สามารถจัดลำดับขั้นของการเกี่ยวพันทางการเมืองซึ่งพิจารณาจากคุณลักษณะการกระทำทางการเมือง จากพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของบุคคลจะเริ่มต้นจากระดับต่ำสุด คือ ไม่สนใจทางการเมืองไปสู่การสนใจทางการเมืองระดับสูงสุด (สมบัติ อารังธัญวงศ์, 2550)

สรุป

การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นการทำกิจกรรมของประชาชนในสังคมซึ่งเป็นกิจกรรมในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเมือง กิจกรรมนี้เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกโดยสมัครใจและถูกต้องตามกฎหมาย กิจกรรมนี้ถือเป็นกิจกรรมที่แสดงถึงการให้ความสนใจและการแสดงบทบาททางการเมืองของประชาชนในฐานะที่เป็นกลไกทางการเมืองโดยมีจุดมุ่งหมายที่จะให้มีอิทธิพลหรือผลต่อการกำหนดนโยบายของรัฐบาลแต่ไม่มีจุดประสงค์ที่จะให้มีอิทธิพลครอบงำหรือบีบบังคับใด ๆ ต่อการตัดสินใจของรัฐบาล

การมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคพลเมืองเป็นเพียงการแสดงบทบาทที่เล็กน้อย เช่น การพูดคุยและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกันทางการเมือง ร่วมฟังการอภิปรายและการหาเสียงทางการเมือง ร่วมการรณรงค์ทางการเมือง ออกมาร่วมกันลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง พวกเขาร่วมสมัครเป็นสมาชิกพรรคการเมือง ให้การสนับสนุนพรรคการเมือง หรือลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎร เป็นต้น

การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นหลักการที่ขาดมิได้ของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย และถือว่าเป็นเครื่องมือหรือกลไกที่มีความสำคัญมากในการปกครองในระบอบนี้ที่ถือว่าผู้ปกครองต้องได้รับการยอมรับจากประชาชน ดังนั้น การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนจึงมีความสำคัญต่อระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยดังที่กล่าวแล้ว

เอกสารอ้างอิง

จักร พันธ์ชูเพชร. (2548). *การมีส่วนร่วมทางการเมือง* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: บริษัท มาตรฐาน
พับลิชชิง ลีสซิ่ง จำกัด.

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. (2546). *หลักการพื้นฐานการมีส่วนร่วม เทคนิคและตัวอย่างกรณี* (พิมพ์
ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศิริลักษณ์.

สำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2551). *การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย*.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. 2551.

สมบัติ อารังธัญวงศ์. (2550). *นโยบายสาธารณะ: การวิเคราะห์แนวคิดและกระบวนการของ
คณะบริหาร สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์*. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยรัฐประศาสน
ศาสตร์.

สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา. (2561). *การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยไทย*.
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา 2561.